

Cyngor Sir Ynys Môn	
Adroddiad i:	Pwyllgor Gwaith
Dyddiad:	18 Gorffennaf 2023
Pwnc:	Porthladd Rhydd Ynys Môn – Diweddariad
Aelod Portffolio:	Y Cynghorydd Llinos Medi (Arweinydd ac Aelod Portffolio Datblygu Economaidd)
Pennaeth Gwasanaeth / Cyfarwyddwr:	Dylan Williams Prif Weithredwr
Awdur yr Adroddiad: Ffôn: E-bost	Christian Branch a Tudur H. Jones christianbranch@ynysmon.llyw.cymru tudurjones@ynysmon.llyw.cymru
Aelodau Lleol:	Mae'n berthnasol i bob Aelod Etholedig

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau
<p>Argymhelliad / argymhellion:</p> <p>Argymhellir bod:</p> <p>(a) Aelodau'n nodi llwyddiant bid Porthladd Rhydd Ynys Môn wrth gyflawni statws Porthladd Rhydd</p> <p>(b) Aelodau'n cymeradwyo llofnodi'r Cytundeb Cydweithio Cychwynnol rhwng CSYM a Stena Line, a gynhwysir yn Atodiad 1</p> <p>(c) Awdurdod yn cael ei ddirprwyo i'r Prif Weithredwr (mewn ymgynghoriad â'r Arweinydd a'r Aelod perthnasol o'r Pwyllgor Gwaith) i gytuno ar unrhyw newidiadau angenrheidiol i'r Cytundeb Cydweithio Cychwynnol arfaethedig</p> <p>(d) Prif Weithredwr Cyngor Sir Ynys Môn yn cael ei ddynodi fel cynrychiolydd ar Gorff Llywodraethu'r Porthladd Rhydd a bod awdurdod yn cael ei ddirprwyo iddo wneud unrhyw benderfyniadau angenrheidiol ynghylch amcanion Porthladd Rhydd Ynys Môn a bod awdurdod yn cael ei ddirprwyo iddo enwebu person arall i fynychu yn ei le, a bydd gan y person enwebedig hawl hefyd i wneud unrhyw benderfyniadau angenrheidiol</p> <p>(e) Aelodau yn cymeradwyo gwneud unrhyw gytundeb grant rhwng y Cyngor a Llywodraeth Cymru / Llywodraeth y DU i dderbyn arian cyhoeddus gan y Llywodraeth (hyd at £300,00 ar gyfer yr Achos Busnes Amlinellol)</p>
Crynodeb Gweithredol

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

Ar 23 Mawrth 2023, yn dilyn penderfyniad ar y cyd rhwng Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru, hysbyswyd y Cyngor bod Porthladd Rhydd Ynys Môn wedi cael ei ddewis fel bid llwyddiannus yn y gystadleuaeth am Borthladd Rhydd yng Nghymru.

Mae Porthladd Rhydd Ynys Môn yn bartneriaeth gyhoeddus/breifaf rhwng CSYM (fel yr awdurdod lleol lleolyol a'r corff atebol) a Stena Line (gweithredwr Porthladd Caergybi). Mae'n cael ei gefnogi gan randdeiliaid eraill, gan gynnwys perchnogion tir, Prifysgol Bangor a M-Sparc, Grŵp Llandrillo Menai, Uchelgais Gogledd Cymru, yn ogystal â busnesau sector preifat amrywiol, gan gynnwys buddsoddwyr posib. Serch hynny, CSYM sy'n cael ei ystyried fel 'Corff Atebol' gan y ddwy lywodraeth ar gyfer ystod o faterion llywodraethu a rheolaeth ariannol ac, o'r herwydd, y risgiau sy'n gysylltiedig â hynny.

Y cam nesaf yn y broses yw datblygu a chyflwyno Achos Busnes Amlinellol yn ystod ffenestr fras o chwe i naw mis (mae arian refeniw ar gael i CSYM gan y llywodraeth i gyflawni hyn). Bydd hyn yn cael ei ddilyn gan yr Achos Busnes Llawn ac mae hynny'n debygol o gymryd hyd at 12 mis.

Mae'r adroddiad hwn yn darparu crynodeb o'r broses y bydd rhaid ei dilyn i gyflwyno'r Achos Busnes Amlinellol ac mae'n nodi'r awdurdod dirprwyedig a geisir gan swyddogion i gyfrannu at y gwaith hwn.

Mae'n cael ei rannu'n ddwy ran:

- i) Rhan A: Diweddariad ar gynnydd a phenderfyniadau
- ii) Rhan B (cyfrinachol): Diweddariad ar y trefniadau cyfreithiol a masnachol gyda Stena Line a chyllid gan Lywodraeth y DU

Rhan A

Cefndir

Yn ei gyfarfod ar 24 Hydref 2022, mynegodd y Pwyllgor Gwaith ei gefnogaeth i'r bid Porthladd Rhydd a chyflwynwyd y bid ym mis Tachwedd. Roedd y bid yn llwyddiannus a chyhoeddwyd y canlyniad yn ystod ymweliad gan y Prif Weinidog Rishi Sunak AS, a Phrif Weinidog Cymru, Mark Drakeford AoS, â Chaergybi ar 23 Mawrth.

Mae'r Porthladd Rhydd yn cynnig cyfle i ddenu buddsoddiad sector preifat newydd sylweddol ar Ynys Môn ar ôl colli cyflogwyr mawr yn ddiweddar, megis 2 Sisters. Mae llwyddiant y bid yn arwydd sylweddol o hyder yn y Cyngor a'i gynlluniau ar gyfer Ynys Môn, yn dilyn y cyhoeddiad ym mis Ionawr am y bid Cronfa Ffyniant Bro llwyddiannus.

Mae'r broses yn symud ymlaen i'r cam llunio achos busnes yn awr. Nid yw Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru wedi cyhoeddi unrhyw ganllawiau penodol ar gyfer rhaglen Porthladdoedd Rhydd Cymru eto, ond maent wedi nodi y dylai gwaith datblygu Porthladd Rhydd Ynys Môn fynd rhagddo gan ddefnyddio'r

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

canllawiau a gyhoeddwyd yn barod. Pan gyhoeddir canllawiau Cymru bydd y Cyngor yn ystyried a oes angen iddo newid ei ffordd o weithio.

Mae gofynion y broses sydd angen sylw ar unwaith yn cael eu nodi yng ngweddill yr adroddiad.

Gofynnir i Aelodau nodi hefyd:

- y cyfrifoldebau y bydd rhaid i'r Cyngor eu hysgwyddo fel Corff Atebol ar gyfer rhaglen Porthladd Rhydd Ynys Môn, a
- gofynion yn ystod y cyfnod hwn i sefydlu mecanweithiau llywodraethu addas i ddyrannu, yn y dyfodol, cyllid cyfalaf sbarduno a chyfraddau busnes a gedwir. Darperir adroddiad pellach maes o law i gadarnhau manylion mecanweithiau o'r fath.

Rhaglen Porthladd Rhydd

Mae'r Rhaglen Porthladd Rhydd yng Nghymru'n cynnig cyfle i fanteisio ar botensial economaidd toreithiog Cymru. Mae Llywodraeth Cymru wedi gweithio gyda Llywodraeth y DU i ddylunio model porthladd rhydd sy'n cyflawni tri phrif amcan:

- Hyrwyddo adfywio a chreu swyddi o safon uchel
- Sefydlu'r Porthladd Rhydd fel hwb cenedlaethol ar gyfer masnach fyd-eang a buddsoddiad ym mhob rhan o'r economi
- Meithrin amgylchedd arloesol

Mae'r canllawiau ar gyfer Porthladdoedd Rhydd Cymru hefyd yn pwysleisio disgwyliadau Llywodraeth Cymru mewn perthynas ag amddiffyn hawliau gweithwyr a safonau amgylcheddol, cyfrannu at gyflawni Sero Net ac amcanion Deddf Llesiant Cenedlaethau'r Dyfodol. Yn benodol, mae'r rhaglen yn cynnwys polisiau Llywodraeth Cymru ar waith teg a phartneriaethau cymdeithasol i sicrhau:

- fod gweithwyr yn cael eu gwobrwyo'n deg, eu clywed a'u cynrychioli
- fod gweithwyr yn gallu datblygu mewn amgylchedd gwaith diogel, iach a chynhwysol
- fod hawliau gweithwyr yn cael eu parchu

Bydd busnesau, yn eu tro, yn elwa o fod yn rhan o barth arbennig. Mae hyn yn cynnwys:

- trefniadau tollau symlach
- rhyddhad ar dollau tramor
- buddiannau treth
- hyblygrwydd datblygu

Mae Porthladdoedd rhydd yn bartneriaeth rhwng porthladdoedd gweithredol a'u hawdurdodau lleol lletyol. Maent yn cynnwys dynodi safleoedd penodol lle bydd busnesau'n derbyn y buddion hyn o fewn "ffin allanol" nad yw fwy na 45km o'r porthladd.

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

Mae trosolwg o'r Porthladdoedd Rhydd wedi'i gynnwys fel Atodiad 2 i'r adroddiad hwn.

Porthladd Rhydd Ynys Môn

Bu'r Cyngor yn gweithio ochr yn ochr â Stena Line i ddatblygu un bid Porthladd Rhydd sy'n adeiladu ar y Rhaglen Ynys Ynni, sef trefniadau cydweithio sydd eisoes yn bodoli rhwng rhanddeiliaid yn y sector cyhoeddus, preifat a'r trydydd sector. Bydd partneriaeth y Porthladd Rhydd yn adeiladu ar ddaearyddiaeth unigryw Ynys Môn fel ynys, ac yn cefnogi twf masnach drwy borthladd Caergybi, sef yr ail borthladd gyrru mewn ac allan (Ro-Ro) mwyaf yn y DU, ar ôl Dover.

Ar gyfer Porthladd Rhydd Ynys Môn, CSYM a Stena Line yw'r unig awdurdod lleol a gweithredwr porthladd. Mae hyn yn symleiddio'r strwythur llywodraethu'n sylweddol o gymharu â'r rhan fwyaf o Borthladdoedd Rhydd eraill yn y DU.

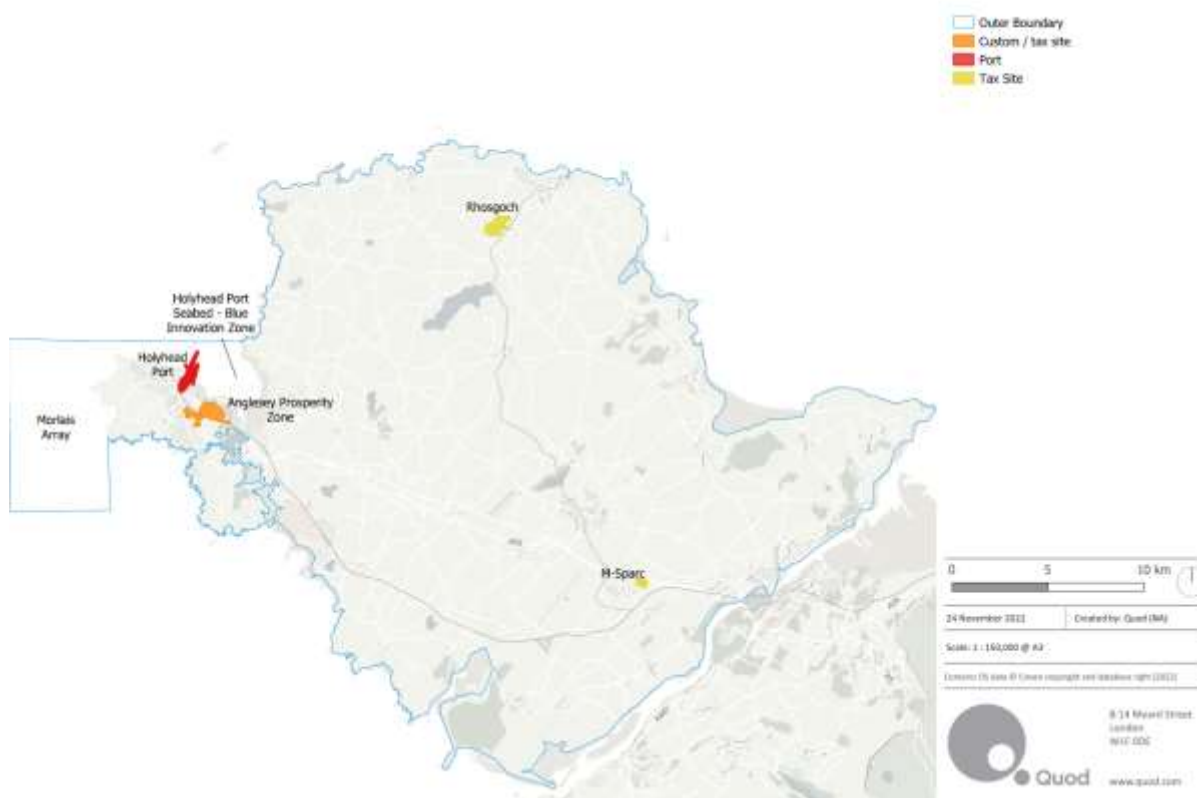
Y ffin allanol yw'r ynys gyfan.

Wrth lunio'r bid, y safleoedd penodol a fyddai'n gallu manteisio ar wahanol reolau tollau, trethi a rheoleiddio oedd:

- Porthladd Caergybi
- Parc Cybi a hen safle Alwminiwm Môn
- M-Sparc (safle treth yn unig), a
- Rhosgoch (safle treth yn unig).

Maent i'w gweld yn y diagram isod:

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

Yn ystod y cyfnod sefydlu bydd y safleoedd hyn yn cael eu hadolygu yn erbyn y meini prawf a gyhoeddwyd ac efallai y bydd angen eu diwygio.

Mae'r bid yn amlinellu strategaeth i ganolbwyntio buddsoddiad a datblygiad o amgylch y porthladd, gan aildatblygu ardaloedd nad ydynt yn cael eu defnyddio i ganiatáu iddynt gyrraedd eu llawn botensial a chynyddu gweithgarwch economaidd yn yr ardal. Mae hyn yn cynnwys buddsoddiadau cyfalaf sylweddol sy'n gallu manteisio orau ar y pecyn penodol o fesurau treth a ddarperir gan y Porthladd Rhydd, megis:

- Prosiect Morlais – Aráe Ynni Llanw yng ngwely'r môr gerllaw
- Ynni gwynt ar y môr (e.e. Awel y Môr)
- Gweithgynhyrchu (e.e. Westinghouse, Rolls Royce, Bechtel a NewCleo)
- Technoleg Niwclear
- TG a phrosesu data

Mae Porthladd Rhydd Ynys Môn yn hanfodol o ran cyflawni uchelgeisiau ehangach yn gysylltiedig â datgarboneiddio, ac amcangyfrifir y byddai adfer y bont dir yn arwain at ostyngiad o 17.9% mewn allyriadau CO₂e o gymharu â'r llwybr presennol (Dulyn i Calais), ac i bartneriaid allweddol sydd yn arloesi ym maes ynni llanw, gwynt, morol a niwclear.

Camau Nesaf

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

Cyhoeddodd Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru ganllawiau penodol ar gyfer Cyfnod Sefydlu'r Porthladdoedd Rhydd ar [rhowch y dyddiad]. Mae'n nodi'r hyn y mae'n rhaid ei ddarparu i'r ddwy Lywodraeth yn yr Achos Busnes Amlinellol a'r Achos Busnes llawn er mwyn i'r Porthladd Rhydd ddod yn weithredol ac er mwyn i'r gwahanol fuddion treth a thollau fod ar gael i fuddsoddwyr.

Yn amodol ar ddatblygu a derbyn cymeradwyaeth i'r Achos Busnes Amlinellol a'r Achos Busnes Llawn, bydd Porthladd Rhydd Ynys Môn yn derbyn hyd at £26 miliwn o gyllid gan y Llywodraeth a bydd yn cael ei reoli gan CSYM fel Corff Atebol. Mae hyn yn ychwanegol at y buddion polisi eraill y cyfeiriwyd atynt yn gynharach yn yr adroddiad hwn. Mae'r swm o £26 miliwn yn cynnwys cyllid cyfalaf sbarduno gwerth £25 miliwn a chyfraniad refeniw o £1 miliwn tuag at ddatblygu'r achos busnes. Mae cyllid yn cael ei ddatgloi trwy gyflwyno cynigion buddsoddi derbyniol i lywodraethau yn unol â Llyfr Gwyrdd Trysorlys Ei Fawrhydi. Mae rhai buddion yn cael eu datgloi yn ystod y cam Achos Busnes Amlinellol a'r gweddill yn ystod y cam Achos Busnes Llawn.

Bydd y cyllid cyfalaf sbarduno gwerth £25 miliwn yn cael ei reoli gan y Cyngor a chaiff ei wario'n bennaf ar safleoedd allweddol er mwyn darparu mynediad i drafnidiaeth, adfer a galluogi tir, ynghyd â phrosiectau isadeiledd allweddol eraill. Mae'n bosib hefyd y caiff rhywfaint o'r cyllid cyfalaf sbarduno ei ddefnyddio ar gyfer prosiectau sgiliau, arloesi a charbon isel, sy'n mynd i'r afael â chyfleoedd a heriau yn gysylltiedig â'r Porthladd Rhydd. Mae'r Cyngor yn parhau i asesu ffrydiau cyllido posib i ddeall y lefel arfaethedig o fuddsoddiad fydd ar gael i gefnogi'r broses.

Fel Corff Atebol ar gyfer Porthladd Rhydd Ynys Môn, bydd gan CSYM gyfrifoldeb am oruchwylio materion gweinyddol ac ariannol y Porthladd Rhydd. Mae'n ofynnol dynodi awdurdod lleol fel Corff Atebol ac mae'n amod er mwyn derbyn cyllid gan y llywodraeth. Fel Corff Atebol, bydd CSYM yn cytuno i fod yn atebol i Lywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru am nifer o faterion, ac mae'n debygol y byddant yn cynnwys:

- (1) Datblygu Achos Busnes
- (2) Derbyn a rheoli arian cyhoeddus, gan Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU, ar ran y Porthladd Rhydd, yn unol â'r holl ddyletswyddau, polisiau a phrotocolau sector cyhoeddus perthnasol.
- (2) Sicrhau fod arian o'r fath yn cael ei ddefnyddio'n briodol, yn unol â'r gyfraith, ac y gellir dangos gwerth am arian, yn unol â'r holl amodau grant perthnasol a bennir gan y llywodraeth.
- (3) Sefydlu a chynnal systemau ariannol a llwybrau archwilio cadarn i roi cyfrif am yr holl arian cyhoeddus a dderbyniwyd ac a rannwyd yn unol â'r uchod.
- (4) Materion ariannol eraill yn ymwneud â, e.e., trethi busnes a gedwir, defnyddio pwerau benthyca sector cyhoeddus i ddatblygu'r rhaglen Porthladd Rhydd a sicrhau fod y materion hyn yn cael eu cofnodi a'u hadrodd yn briodol.

A –Argymhelliad/argymhellion a rheswm/rhesymau

- (5) Rheoli risg, a sicrhau fod llywodraethiant da yn cael ei wreiddio yn yr holl drefniadau ar gyfer gwneud penderfyniadau.
- (6) Y broses gynllunio defnydd tir sy'n gysylltiedig â gweithrediad y Porthladd Rhydd i hwyluso datblygiad ar safleoedd dynodedig, ac, o bosib, materion iechyd yr amgylchedd yn ymwneud â'r porthladd.
- (7) Materion sydd o ddiddordeb a phryder penodol i Lywodraeth Cymru, yn cynnwys safonau amgylcheddol a safonau cyflogaeth, yn ogystal â'r iaith Gymraeg.
- (8) Monitro ac arfarnu parhaus a therfynol o'r raglen gyfan.

Bydd angen capasiti ychwanegol i gefnogi'r rôl hon, yn bennaf yn y gwasanaeth Datblygu Economaidd a'r swyddogaethau ariannol a chyfreithiol. Yn ogystal, bydd yn cael effaith ar swyddogaethau rheoleiddio maes o law, oherwydd y rôl a ragwelir ym maes cynllunio, yn ogystal ag iechyd yr amgylchedd yn gysylltiedig â'r porthladd.

Bydd angen ymrwymiad amser gan uwch swyddogion hefyd er mwyn cymryd rhan yn y strwythurau llywodraethu. Mae'r adroddiad hwn yn ceisio awdurdod i gymryd rhan yn y trefniadau llywodraethu ar gyfer cam nesaf y prosiect. Er mwyn datblygu'r cynigion ar gyfer y cam Achos Busnes Amlinellol, mae angen sefydlu trefniadau llywodraethu diwygiedig. Mae'r trefniadau hyn yn cael eu nodi yn y Cytundeb Cydweithio Cychwynnol fydd yn cael ei lofnodi gan y ddau bartner – Cyngor Sir Ynys Môn a Stena Line. Mae rhoi awdurdod i'r Prif Weithredwr lofnodi'r Memorandwm Cyd-ddealltwriaeth yn un o'r penderfyniadau allweddol y gofynnir amdano yn Rhan B yr adroddiad hwn. Bydd trefniadau llywodraethu i'r dyfodol, ar gyfer y cyfnod gweithredol, yn destun adroddiadau pellach yn y dyfodol.

I gefnogi ei fewnbwn i'r broses o ddatblygu'r Achos Busnes Amlinellol, mae CSYM wedi penodi Cyfarwyddwr Bid Porthladd Rhydd dros dro drwy Gytundeb Fframwaith y Gwasanaeth Rheoleiddio a Datblygu Economaidd ar gyfer materion economaidd. Bydd hyn yn darparu adnodd ac arbenigedd ychwanegol i gefnogi'r Cyngor yn ystod y broses. Mae Llywodraeth y DU yn darparu cyllid ar gyfer y rôl hon. Mae manylion pellach wedi'u cynnwys yn Rhan B y papur hwn.

B – Pa opsiynau eraill wnaethoch chi eu hystyried a beth oedd eich rhesymau dros eu gwrthod a/neu ddewis yr opsiwn hwn?

Nad yw'r Cyngor Sir yn datblygu'r bid Porthladd Rhydd. Nid yw hyn yn cael ei ystyried yn opsiwn realistig gan y gallai gael effaith andwyol ar uchelgais y Cyngor i greu swyddi a chyfleoedd yn yr economi leol, yn ogystal â thanseilio ei hygredd gyda Llywodraeth y DU a Llywodraeth Cymru a chreu cyhoeddusrwydd negyddol.

C – Am ba reswm y mae hwn yn benderfyniad i'r Pwyllgor Gwaith?

Graddfa ac arwyddocâd strategol y Porthladd Rhydd a rôl CSYM fel Corff Atebol a rheoli'r risgiau cysylltiedig.

Ch – A yw'r penderfyniad hwn yn gyson â pholisi a gymeradwywyd gan y Cyngor llawn?

Ydi. Mae'n alinio â Gweledigaeth Cynllun y Cyngor, sef "Creu Ynys Môn fydd yn iach a llewyrchus lle gall pobl ffynnu" ac Amcan Strategol yr Economi o "hyrwyddo cyfleoedd i ddatblygu economi'r Ynys". Mae'n cefnogi tri o'r pedwar ymrwymiad:

- ysgogi adfywiad economaidd a chymunedol
- cefnogi'r economi a busnesau lleol i dyfu a ffynnu
- cynyddu ac annog datblygiad prosiectau carbon isel

O dan y pennawd "Adfywio a Datblygu Economaidd" bydd yn cyfrannu at:

- Gweithio gyda pherchnogion tir i ailddatblygu hen safleoedd diwydiannol
- Cydweithio gyda rhanddeiliaid a phartneriaid allweddol i gryfhau rôl Caergybi a'r Porthladd fel 'Porth' Rhyngwladol allweddol.
- Parhau i weithio mewn partneriaeth drwy Fwrdd Uchelgais Economaidd Gogledd Cymru i greu cyfleoedd lleol a rhanbarthol newydd.
- Parhau i elwa ar gyfleoedd i dderbyn arian allanol er mwyn sicrhau fod anghenion economaidd yr Ynys yn derbyn sylw.
- Cynnal, cadw a datblygu ein hisadeiledd allweddol.

D – A yw'r penderfyniad hwn o fewn y gyllideb a gymeradwywyd gan y Cyngor?

Ydi. Bydd y Cyngor yn derbyn cyllid ychwanegol i ddatblygu'r achos busnes.

Dd – Asesu'r effaith bosib (os yw'n berthnasol):

1	Sut mae'r penderfyniad hwn yn effeithio ar ein hanghenion tymor hir fel Ynys?	Mae ardaloedd o Gaergybi'n dioddef amddifadedd sydd ymysg yr uchaf yng Nghymru. Gallai sicrhau statws Porthladd Rhydd wireddu gwelliannau a buddion gwirioneddol i'r dref gan greu swyddi a chyfleoedd.
2	A yw hwn yn benderfyniad y rhagwelir y bydd yn atal costau / dibyniaethau ar yr Awdurdod yn y dyfodol. Os felly, sut?-	Mae ganddo'r potensial i atal costau/dibyniaeth ar yr Awdurdod yn y dyfodol trwy ysgogi twf a ffyniant economaidd yng Nghaergybi ac ar Ynys Môn.
3	A ydym wedi bod yn cydweithio â sefydliadau eraill i ddod i'r penderfyniad hwn, os felly, rhwch wybod gyda phwy?	Ydym – gweithio gyda chydweithwyr o Lywodraeth y DU a sefydliadau tu allan i'r Cyngor Sir, megis Stena.
4	A yw dinasyddion Ynys Môn wedi chwarae eu rhan wrth ddrafftio'r ffordd hon ymlaen? Esboniwch sut:-	Na – dim eto.

Dd – Aseu'r effaith bosib (os yw'n berthnasol):		
5	Nodwch unrhyw effaith y gallai'r penderfyniad hwn ei gael ar yr agenda Cydraddoldeb a'r Gymraeg	Rydym yn rhagweld y gallai hyn gael effaith gadarnhaol ar bob dinesydd drwy greu swyddi a chyfleoedd.
6	Os yw hwn yn benderfyniad strategol, nodwch unrhyw effaith y gallai'r penderfyniad ei gael ar y rhai hynny sy'n profi anfantais economaidd-gymdeithasol.	Rydym yn rhagweld y gallai hyn gael effaith gadarnhaol ar bob dinesydd, yn enwedig o ystyried fod Caergybi'n dioddef amddifadedd a bod nifer o breswylwyr yn wynebu anfantais economaidd-gymdeithasol.
7	Nodwch unrhyw effaith y gallai'r penderfyniad hwn ei gael ar gyfleoedd i bobl ddefnyddio'r Gymraeg ac ar beidio â thrin y Gymraeg yn llai ffafriol na'r Saesneg.	

E – Gyda phwy wnaethoch chi ymgynghori?		Beth oedd eu sylwadau?
1	Prif Weithredwr / Uwch Dîm Arweinyddiaeth (UDA) (gorfodol)	Dim sylw
2	Cyllid / Adran 151 (gorfodol)	Dim sylw
3	Cyfreithiol / Swyddog Monitro (gorfodol)	Dim sylw
4	Adnoddau Dynol (AD)	
5	Eiddo	
6	Technoleg Gwybodaeth a Chyfathrebu (TGCh)	
7	Caffael	
8	Sgriwtini	
9	Aelodau Lleol	

F – Atodiadau:
Atodiad 2 – Cefndir y rhaglen Porthladdoedd Rhydd

Ff – Papurau cefndir (cysylltwch ag awdur yr Adroddiad am unrhyw wybodaeth bellach):
Gellir gweld adroddiad Hydref 2022 yma: https://democratiaeth.ynysmon.gov.uk/documents/s19167/Cais%20am%20Borthladd%20Rhydd.pdf?LLL=1

Atodiad 2 – Gwybodaeth Gefndir am Borthladdoedd Rhydd

Cyflwyniad

Ardaloedd arbennig o fewn ffiniau'r Deyrnas Unedig (DU) lle mae rheoliadau economaidd gwahanol yn gymwys yw Porthladdoedd Rhydd. Dewiswyd y safleoedd hyn yn ofalus oherwydd eu haddasrwydd i gael eu datblygu gan awdurdodau lleol a phartneriaid preifat allweddol ac maent wedi'u lleoli o fewn ffin allanol, sy'n cynrychioli'r lleoliad daearyddol lle mae manteision porthladdoedd rhydd yn cael eu targedu ac nad yw ynddo'i hun yn rhoi unrhyw statws treth, tollau neu arbennig arall. Mae Porthladdoedd Rhydd yn bartneriaeth rhwng o leiaf un gweithredwr porthladd ac awdurdod lleol.

Mae'r Rhaglen Porthladd Rhydd yng Nghymru wedi'i dylunio i helpu i hyrwyddo adfywio ar draws economïau a chymunedau, gan sbarduno twf cynhwysol a chynaliadwy yn lleol, yn rhanbarthol ac yn genedlaethol. Mae disgwyl i'r Porthladd Rhydd gyfrannu at wella gallu Cymru i ddenu buddsoddiad a busnesau newydd, gan ddod â thwf a ffyniant i rai o'n cymunedau mwyaf difreintiedig a chefnogi'r broses o gyflawni'r ymrwymïadau twf economaidd allweddol a amlinellir yng Nghynllun Llywodraeth y Deyrnas Unedig ar gyfer Cymru.

Mae'r rhaglen Porthladd Rhydd wedi'i alinio ag amcanion polisi ehangach yn ogystal, sy'n ceisio gwneud Cymru'n genedl fwy cynaliadwy, a gwella llesiant cymdeithasol, economaidd a diwylliannol.

Mae'r Rhaglen Porthladd Rhydd yn darparu mynediad i gymysgedd o gymhellion ariannol, yn seiliedig ar lywodraethiant da a chefnogi partneriaeth gref rhwng rhanddeiliaid yn y sector preifat a chyhoeddus. Bwriedir iddo integreiddio â strategaethau lleol presennol ar gyfer sgiliau, arloesi a chadwyni cyflenwi.

Safleoedd Tollau

Mae safle tollau Porthladd Rhydd (a elwir hefyd yn 'barth rhydd') yn barth tollau diogel, wedi'i amgáu, lle nad yw rhai rheolau trethi a thollau arferol yn cael eu gweithredu. Mae angen o leiaf un safle tollau er mwyn i Borthladd Rhydd fod yn weithredol.

Gall busnesau awdurdodedig fewnforio nwyddau penodedig i safle tollau Porthladd Rhydd gyda dogfennau tollau symlach a heb dalu tariffau.

Gall busnesau awdurdodedig sy'n gweithredu o fewn safleoedd tollau Porthladd Rhydd storio neu gynhyrchu nwyddau gan ddefnyddio nwyddau a fewnforiwyd. Trwy wneud hyn, gallant ychwanegu gwerth cyn allforio'r nwyddau unwaith eto ac ni fydd rhaid iddynt dalu tollau mewnforio, os ydynt yn cydymffurfio ag amodau penodedig. Os yw nwyddau'n cael eu datgan fel rhai ar gyfer cylchrediad rhydd yn y DU (defnydd cartref), rhaid talu tollau perthnasol cyn eu rhyddhau o'r safle tollau. Gellir storio nwyddau domestig ar safleoedd tollau hefyd a'u defnyddio mewn unrhyw weithgaredd brosesu.

Mae'r safleoedd tollau'n cynnig y manteision isod i fusnesau sydd wedi'u lleoli ynddynt:

- Mynediad at drefniadau atal tollau (h.y. ni thelir tollau ar nwyddau a gludir i'r Porthladd Rhydd o du allan i Brydain Fawr hyd nes y byddant yn dod i mewn i farchnad Prydain Fawr), eithrio tollau tramor ar nwyddau sy'n cael eu hailallforio (ni thelir tollau mewnforio) a hyblygrwydd ynghylch sut y caiff tollau eu cyfrifo (gellir defnyddio gwerth y mewnbynnau neu'r nwyddau gorffenedig, pa un bynnag sydd isaf).
- Mae'n caniatáu gweithgareddau storio a phrosesu ar safle tollau Porthladd Rhydd o dan un weithdrefn dollau arbennig ar y cyd ar gyfer y Porthladd Rhydd, yn hytrach nag awdurdodiadau lluosog
- Symleiddio'r broses ar gyfer dod â nwyddau i mewn i safleoedd tollau Porthladd Rhydd, yn ogystal â rhwng safleoedd tollau, a'u hallforio
- Caniatáu symud nwyddau rhwng safleoedd tollau ac i weithdrefnau arbennig eraill, i gyd-fynd ag anghenion y busnes.

Er mwyn manteisio ar y buddiannau hyn, fel arfer bydd angen i nwyddau fod wedi eu lleoli mewn safle tollau Porthladd Rhydd.

Safleoedd Treth

Bydd gan bob Porthladd Rhydd hyd at dri safle treth dynodedig. Mae safleoedd treth yn annibynnol ac maent yn cael eu hawdurdodi ar wahân i safleoedd tollau Porthladd Rhydd, ond gallant gynnwys yr un darn o dir.

Gall busnesau cymwys mewn safleoedd trethi Porthladd Rhydd fanteisio ar ystod o gymhelliannau treth. Mae hyn yn cynnwys gwell lwfansau cyfalaf a chyfraniadau Yswiriant Gwladol ar gyfer gweithwyr newydd. Mae Llywodraeth Cymru yn bwriadu cynnig Treth Trafodiadau Tir penodol ar gyfer Porthladdoedd Rhydd yng Nghymru, a bydd angen cyflwyno deddfwriaeth ar gyfer hynny. Bydd busnesau newydd cymwys sy'n symud i safle treth Porthladd Rhydd, a rhai busnesau presennol sy'n ehangu, hefyd yn manteisio ar Ryddhad Ardrethi Annomestig llawn yng Nghymru.

Dyluniwyd y cynlluniau rhyddhau trethi uchod i annog cymaint â phosib o fusnesau i agor, ehangu a buddsoddi mewn Porthladdoedd Rhydd, a bydd hynny, yn ei dro, yn hwb i gyflogaeth.

Mae'r tabl isod yn crynhoi manylion ac amseriad y buddion

Rhyddhad Treth	Manylion	Amseriad
Treth Trafodiadau Tir	Rhyddhad ar drafodiadau tir perthnasol o fewn safleoedd trethi (Ile bydd yr eiddo'n cael ei ddefnyddio ar gyfer gweithgarwch masnachol)	Yn amodol ar gadarnhad (Mae'n ofynnol i ddeddfwriaeth gael ei chyflwyno gerbron y Senedd), ond, fel enghraifft: roedd rhyddhad cyfatebol gan Lywodraeth y DU am gyfnod o hyd at bum mlynedd
Lwfans Strwythurau ac Adeiladau Gwell (SBA)	Cyfradd well i gwmnïau sy'n adeiladu neu'n adnewyddu strwythurau ac adeiladau at ddefnydd annomestig o fewn safleoedd treth Porthladd Rhydd	Mae'n caniatáu i gwmnïau leihau eu henillion trethadwy gan 10% o'r gost fuddsoddi bob blwyddyn am ddeng mlynedd (o gymharu â'r gyfradd safonol o 3% y flwyddyn dros 33 1/3 blynedd sydd ar gael yn genedlaethol)

Lwfansau Cyfalaf Gwell (ECA)	Rhyddhad treth gwell i gwmnïau sy'n buddsoddi mewn asedau peiriannau a pheirianwaith newydd cymwys.	Gall cwmnïau hawlio 100% o'r gwariant cymwys yn erbyn yr elw o'u gweithgarwch cymwys yn yr un cyfnod treth ag y cafwyd y gost
Cyfraniadau Yswiriant Gwladol y Cyflogwr (NICs)	Bydd cyflogwyr sy'n gweithredu mewn safle treth Porthladd Rhydd yn talu cyfraniadau yswiriant gwladol y cyflogwr ar gyfradd o 0% ar gyflogau unrhyw weithiwr newydd sy'n gweithio yn safle treth y Porthladd Rhydd am 60% neu fwy o'i amser (ac o fis Ebrill 2023 ymlaen, bydd hyn hefyd yn berthnasol i'r Ardoll Iechyd a Gofal Cymdeithasol)	Byddai'n gymwys am hyd at dair blynedd fesul gweithiwr o ddechrau ei gyflogaeth ar enillion hyd at drothwy o £25,000 y flwyddyn. Bydd ar gael tan Chwefror 2028 (ond rhoddir ystyriaeth i estyniad pellach hyd at 2031)
Rhyddhad Ardrethi Annomestig (NDR)	Mae'n bosib y bydd busnesau'n gymwys i gael hyd at 100% o ryddhad ardrethi annomestig ar gyfer rhai mathau o eiddo a gwelliannau i eiddo o fewn safleoedd treth dynodedig	Byddai'n berthnasol am hyd at bum mlynedd o'r adeg pan fydd y buddiolwr yn cael y rhyddhad gyntaf Mae'n rhaid i geisiadau ar gyfer y rhyddhad hwn gael eu derbyn erbyn 31 Mawrth 2028

Arian Cyfalaf Sbarduno

Bydd cyfle i Borthladdoedd Rhydd llwyddiannus gael cyllid cyfalaf sbarduno o hyd at £25 miliwn – a bydd £1 miliwn o gyllid refeniw ar gael hefyd. Mae'r swm a geir yn dibynnu ar gyflwyno'r achos busnes amlinellol ac achos busnes llawn, ansawdd yr achosion busnes hynny a sut mae'r cynigion yn cyd-fynd â'r polisi'n strategol.

Bydd achosion busnes yn cael eu cymeradwyo gan fwrdd y Rhaglen Porthladd Rhydd, gyda chynrychiolaeth ar y cyd gan Lywodraeth Cymru a Llywodraeth y DU. Bydd unrhyw gyllid a ddarperir yn cael ei gyfateb neu ei gyfateb yn rhannol gan fuddsoddiad sector preifat, benthyciadau awdurdod lleol a chyd-ariannu gan gyrff cyhoeddus eraill, lle y bo'n berthnasol. Pan fydd cyllid yn cael ei ryddhau, caiff ei roi i'r awdurdod lleol yng nghorff llywodraethu'r Porthladd Rhydd. Nhw fydd yn atebol i Lywodraeth Cymru am wario a rheoli'r cyllid cyfalaf sbarduno.

Mae'n rhaid gwario'r arian cyfalaf sbarduno o fewn y ffin allanol (h.y. o fewn Ynys Môn) a'r bwriad yw y caiff ei ddefnyddio ar gyfer cydosod tir, adfer safleoedd, a seilwaith trafndiaeth mewnol ar raddfa fach i gysylltu safleoedd o fewn y Porthladd Rhydd â'i gyllid, yr ardal uniongyrchol o'u hamgylch neu asedau economaidd eraill.

Cadw Trethi Busnes

Bydd yr awdurdod lleol y mae'r safleoedd treth Porthladd Rhydd wedi'u lleoli ynddo yn cadw'r twf ardrethi annomestig o fewn ffiniau'r safle treth uwchben llinell sylfaen gytunedig. Bydd hyn yn cael ei warantu am 25 mlynedd, gan roi'r sicrwydd y mae ei angen ar awdurdodau lleol i fenthycia er mwyn buddsoddi mewn adfywio a seilwaith a fydd yn cefnogi twf ychwanegol. Dylid defnyddio'r derbyniadau a gadwyd i dalu am gostau benthycia (pan fo'n berthnasol); ail-fuddsoddi yn safle treth y Porthladd Rhydd i gynhyrchu twf ychwanegol; neu wrthbwysio effeithiau disgwylidig unrhyw weithgarwch economaidd lleol a ddadleolir o ardaloedd difreintiedig.